

www.ketab.ir

سرشناسه: لوایی آدریانی، محمد، ۱۳۵۹ -
عنوان و نام پدیدآور: علی (علیه السلام) پناه بی پناهان: سیره حکومتی امام علی
علیه السلام در برخورد با اقشار آسیب پذیر/محمد لوایی آدریانی.
مشخصات نشر: اصفهان: عروج ایمان، ۱۳۹۶.
مشخصات ظاهری: ۲۶۶ ص.
شابک: ۹۷۸۶۰۰۹۶۶۹۸۴۴

وضعیت فهرست نویسی: فیپا
یادداشت: کتابنامه.
عنوان دیگر: علی بن ابی طالب (ع)، امام اول، ۲۳ قبل از هجرت - ۴۰ ق. -- دیدگاه درباره
سیاست و حکومت

موضوع: Ali ibn Abi-talib, Imam I, 600-661 -- Views on politics and go ernment
موضوع: علی بن ابی طالب (ع)، امام اول، ۲۳ قبل از هجرت - ۴۰ ق. -- سیاست و حکومت
موضوع: Ali ibn Abi-talib, Imam I, 600-661 -- Politics and governme.

موضوع: اسلام - سیاست

موضوع: Islam and politi

موضوع: اسلام و دولت

موضوع: Islam and State

رده بندی کنگره: ۲۸ B۴ . ۹۶ / ۰ ۹۶۱۹ س

رده بندی دیویی: ۹۷۰ ۹۵۱۵

شماره کتابشناسی ملی: ۴۸۱۰۲۰۱

انتشارات عروج ایمان

نویسنده: محمد لوایی آدریانی

قطع، تعداد صفحات: رقعی، ۲۱۶

چاپ: کمالی نژاد

لیتوگرافی: کوثر

صفحه آرای: کانون طراحان ایران

نوبت چاپ: اول، تابستان ۱۳۹۶

شمارگان: ۱۰۰۰ جلد

قیمت: ۱۰۰۰۰ تومان

ارتباط با مؤلف: ۰۹۱۳۲۱۷۲۹۶۴ lavaeimohammad59@gmail.com

مرکز پخش:

اصفهان، خیابان مسجد سید، جنب سازمان تبلیغات اسلامی،

انتشارات عروج ایمان

۰۹۱۳۱۱۳۹۰۵۲ ۰۳۱۳۳۳۷۰۳۷۳ ۰۳۱۳۳۳۷۶۴۷۵

فهرست مطالب

مقدمه

بخش اول

- ۱-۱- سیر ۱۹
- ۱-۱-۱- سیره حکمی 'امام علی علیه السلام ۱۹
- ۱-۲- امکان منطق بی‌ثبات داشتن در همه شرایط ۲۱
- ۲-۱- حکومت دینی ۲۴
- ۳-۱- امام علی علیه السلام ۲۵
- ۱-۳-۱- امام علی علیه السلام الکوی بهانی ۲۹
- ۲-۳-۱- امام علی علیه السلام بزرگ اسر دردی بدی ۳۰
- ۳-۳-۱- ویژگی مهم سیره ی حکومتی امام علی علیه السلام ۳۳
- ۴-۱- اقشار آسیب پذیر ۳۵
- ۴-۱-۱- اقشار ۳۵
- ۴-۱-۲- قشر بندی اجتماعی ۳۵
- ۴-۱-۳- آسیب پذیر ۳۵
- ۴-۱-۴- مسئله اجتماعی ۳۶
- ۴-۱-۵- نسبی بودن آسیب پذیری ۳۶
- ۴-۱-۶- تأثیر عنصر زمان و مکان در آسیب پذیری و عدم آسیب پذیری ۳۶
- ۴-۱-۷- مترادف کلمه طبقه با صنف و قشر در بیانات حضرت علی علیه السلام ۳۸
- ۴-۱-۸- الطبقة السفلی: ۴۰

۴۲ ۹-۴-۱- اقشار آسیب پذیر اجتماعی

۴۲ ۵-۱- جمع بندی بخش اول

بخش دوم:

۴۳ اقشار آسیب پذیر در عصر امام علی علیه السلام

۴۶ ۱-۲- مهم ترین اقشار آسیب پذیر در عصر امام علی علیه السلام

۴۶ ۲-۱-۱- از نظر سنی

۴۹ ۲-۱-۲- از نظر جنسی

۵۲ ۲-۳- از نظر رفتار انحرافی

۵۵ ۲-۴-۱- از نظر بیماری

۵۵ ۲-۵-۱- از نظر ایت بودن

۶۲ ۲-۶-۱- از نظر آیدنگی

۶۳ ۲-۷-۱- از نظر اقتصادی

۶۷ ۲-۸-۱- از نظر حقوقی

۶۹ ۲-۹-۱- جمع بندی بخش دوم در قالب نمودار

بخش سوم:

۷۳ پیامدهای شکل گیری اقشار آسیب پذیر از دیدگاه امام علی علیه السلام

۷۳ ۳-۱- گسترش فقر و پیامدهای آن

۷۵ ۳-۲- گسترش جهل و پیامدهای آن

۷۷ ۳-۳- گسترش ظلم و پیامدهای آن

۷۸ ۳-۴- گسترش تفرقه و از بین رفتن وحدت ملی و پیامدهای آن

۷۹ ۳-۵- گسترش نا امنی و پیامدهای آن

۸۱ جمع بندی بخش سوم در قالب نمودار

بخش چهارم:

۸۲ سیره حکومتی امام علی علیه السلام با اقشار آسیب پذیر

۸۴ ۴-۱- اقدامات زیربنایی

۸۷ ۴-۱-۱- بنیان گذاری عملکرد حاکمیت بر اساس عدالت

- ۹۱ ۴-۱-۱-۱- عدالت در تقسیم بیت المال
- ۹۳ ۴-۱-۱-۲- عدالت در اجرای قانون
- ۹۶ ۴-۱-۲- جلوگیری از حبس ثروت های عمومی از سوی حاکمان
- ۹۹ ۴-۱-۳- جلوگیری از دست و دل بازی در اموال عمومی
- ۱۰۲ ۴-۱-۴- پارسایی و احتیاط در هزینه کردن از بیت المال
- ۱۰۳ ۴-۱-۵- در دستور کار قرار دادن آبادانی شهرها توسط حاکمان
- ۱۰۴ ۴-۱-۵-۱- توسعه کشاورزی
- ۱۰۵ ۴-۱-۵-۲- توسعه صنعتی
- ۱۰۶ ۴-۱-۵-۳- توسعه تجاری
- ۱۰۷ ۴-۱-۵-۴- ایجاد سادگی های مسئولان حکومت اسلامی
- ۱۱۰ ۴-۱-۷- بنیان گذاری عملکرد حاکمیت بر اساس صلح طلبی
- ۱۱۰ ۴-۱-۷-۱- آغاز به جنگ هرگز
- ۱۱۱ ۴-۱-۷-۲- دعوت نکردن به جنگ
- ۱۱۲ ۴-۱-۷-۳- شروع کردن جنگ در زمان از ظفر
- ۱۱۲ ۴-۱-۷-۴- سعی در جلوگیری از جنگ با اقامه دلیل
- ۱۱۳ ۴-۱-۷-۵- پرهیز از پیمان شکنی بعد از قرارداد صلح
- ۱۱۴ ۴-۱-۷-۶- تلاش در جهت حفظ وحدت
- ۱۱۴ ۴-۱-۷-۷- جلوگیری از تقویت نظامی دشمن
- ۱۱۵ ۴-۱-۷-۸- تقویت نیروهای نظامی
- ۱۱۶ ۴-۱-۸- همنشینی حاکمان با دانشمندان و عدم همنشینی با چارستان ساز
- ۱۱۶ ۴-۱-۹- انتخاب وزیران متعهد و متخصص
- ۱۰-۱-۱-۱۰- بنیان گذاری عملکرد قضایی دستگاه قضا بر سیاست های عدالت گستر
- ۱۱۷
- ۱۱۸ ۴-۱۰-۱-۱- گزینش بهترین ها برای تصدی منصب قضا
- ۱۱۸ ۴-۱۰-۲- تامین مالی قضات
- ۱۱۹ ۴-۱۰-۳- رعایت آداب قضاوت

- ۱۲۰-۱-۱-۴- عزل قضات متخلف از رعایت آداب قضاوت
- ۱۲۰-۱-۱-۵- مراقبت از قضاوت قضات
- ۱۲۱-۱-۱-۶- به پاداشتن حدود بر نزدیک و دور توسط قضات
- ۱۲۲-۱-۱-۷- جدایی قوه قضائیه از قوه مجریه
- ۱۲۴-۱-۱-۸- به رسمیت شناختن «حق همگانی»
- ۱۲۵-۱-۱-۱۱- تأسیس نظام اطلاعاتی کارآمد
- ۱۲۶-۱-۱۲- اصلاح قوانین مالیاتی و امور مالیات دهندگان
- ۱۲۷-۱-۱۳- بنیان گذاری عملکرد حاکمیت بر جهل زدایی و پرهیز از سیاست استعماری
- ۱۲۸-۲-۱-۴- اقدامات روحانی
- ۱۳۲-۱-۲-۴- اقدامات روحانی مرتبط با سالمندان
- ۱۳۳-۲-۲-۴- اقدامات روحانی مرتبط با یتیمان
- ۱۳۷-۳-۲-۴- اقدامات روحانی مرتبط با زنان
- ۱۴۲-۱-۳-۲-۴- زنان بیوه سرپرست خانوار
- ۱۴۷-۴-۲-۴- اقدامات روحانی مرتبط با زندانیان
- ۱۴۹-۵-۲-۴- اقدامات روحانی مرتبط با بیماران روحی
- ۱۵۳-۶-۲-۴- اقدامات روحانی مرتبط با اقلیت های قومی
- ۱۵۴-۷-۲-۴- اقدامات روحانی مرتبط با اقلیت های مذهبی
- ۱۵۷-۸-۲-۴- اقدامات روحانی مرتبط با موالی
- ۱۶۱-۹-۲-۴- اقدامات روحانی مرتبط با بردگان و کنیزان
- ۱۶۲-۱۰-۲-۴- اقدامات روحانی مرتبط با آسیب دیدگان جنگی
- ۱۶۶-۱۱-۲-۴- اقدامات روحانی مرتبط با فقرا
- ۱۷۴-۱۲-۲-۴- اقدامات روحانی مرتبط با افراد درگیر سوء تغذیه
- ۱۸۶-۱۳-۲-۴- اقدامات روحانی مرتبط با افراد درگیر فقر بهداشتی
- ۱۸۷-۱۴-۲-۴- اقدامات روحانی مرتبط با افراد درگیر فقر آموزشی

۱۹۴	۴-۲-۱۵- اقدامات روبنایی مرتبط با متکدیان
۱۹۶	۴-۲-۱۶- اقدامات روبنایی مرتبط با افراد مناطق محروم
۲۰۰	۴-۲-۱۷- اقدامات روبنایی مرتبط با ستم دیدگان
۲۰۹	۴-۳- جمع بندی بخش چهارم
۲۱۱	نتیجه گیری
۲۱۲	فهرست نمودارها
۲۱۳	فهرست منابع

مقدمه

یکی از شرایط اساسی اسلام و نشانه مسلمانی اهتمام به امور مسلمانان است. رسول خدا صلی الله علیه و آله فرموده اند: **مَنْ أَصْبَحَ لَا يَهْتَمُّ بِأُمُورِ الْمُسْلِمِينَ، لَيْسَ بِمُسْلِمٍ (یا فَلَيْسَ مِنْهُمْ)** هر که صبح کند و اهتمام به امور مسلمانان ندارد، مسلمان نیست (یا از ایشان نیست)^۱

برخی از شارحین حدیث در معنای «فلیس بمسلم» دچار مشکل شده اند که چگونگی ممکن است فردی که گوینده و معتقد به شهادتین باشد مسلمان نباشد و حکم به «فراو داده شود آنگاه به توجیه «فلیس بمسلم» پرداخته و گفته اند: «این فردی که اسلام کامل ندارد و یا اینکه در واقع مسلمان نیست و ...»

به نظر صحیح، از زاویه دیگری باید به این حدیث نگریست که هم مشکل فوق حل شود و هم معنای حدیث روشن تر گردد. چنین می نماید که «فلیس بمسلم» در این حدیث حکم فقهی به معنای مصطلح آن نیست بلکه حکم منطقی و استنتاج عقلی است چرا که عقل و منطق حکم می کند که اگر کسی در میان گروهی باشد و در خدمت آن گروه نباشد در واقع از آن گروه نیست و بیگانه است.

در واقع کسی به صرف اینکه در میان گروهی باشد از آن گروه قلمداد نمی شود بلکه هنگامی از آن گروه شمرده می شود که در خدمت آن گروه باشد و مسائل آن گروه را مسأله خود بداند و در غم و شادایشان شریک باشد. پس به حکم عقل و منطق اگر مسلمانی در میان مسلمانان باشد و

۱- شیخ کلینی، الاصول من الکافی، تصحیح نجم الدین (حسن حسن زاده)، املی، آج ۳ ص ۱۳۱

در خدمت آنان نباشد از مسلمانان نیست و بیگانه است مقصود حدیث فوق نیز این است که اگر مسلمانی در حریم مسلمانان باشد اما کاری به کار آنان نداشته باشد محرم مسلمانان نیست بلکه بیگانه است و بیرون از حریم آنان.

سعدی در گلستان می گوید: بزرگی را پرسیدم از سیرت اخوان صفا گفت: کمینه آن که مراد خاطر یاران بر مصالح خویشتن مقدم دارد و حکما گفته اند: برادر که در بند خویش است نه برادر و نه خویش (خویشاوند) است. اهتمام به امور مسلمانان یعنی خود را وقف مسلمانان کردن و در خدمت آنان بودن و کوشش در فتح و رتق کار آنان کردن و شریک شدن در غم و شادمانی و گرسنگی و تشنگی از کارشان. به اقتضای این فرضیه هیچ کس مجاز نیست از استیصال مسلمانان بخورد و به رنج مسلمانان نیندیشد و در میان مسلمانان تفرقه اندازد و برای مسلمانان زندگی نکند و برای خود بکوشد و برای مسلمانان نکوشد و نام مسلمان بر خود نهد و کار مسلمانان را بر زمین نهد و همان گونه که یک دست به کار خویش می پردازد با دست دگر ز دیگران گیرد دست.

اهتمام به امور مسلمانان مصادیقی دارد که در جمله آنها برآورده ساختن نیاز مردم است در برخی از جوامع روایی مانند اصول کافی یک باب «باب قضاء حاجة المؤمنین» وجود دارد. امام صادق علیه السلام فرمودند: برآوردن نیاز یک شخص مومن در نزد خدا بهتر است از بیست حج که در هر حجه حاجی صد هزار خرج کند.^۱

گذشته از اینکه برآورده ساختن نیاز مردم واجب است پیشقدم شدن در این کار هم واجب است یعنی نباید گذاشت که شخص نیازمند نیازش را بگوید و سپس آن را برآورده کرد بلکه پیش از آنکه نیازمند به بیان نیازش بپردازد باید آن را برآورده ساخت. امام صادق علیه السلام فرمودند: «هرگاه انسان بداند که برادر مؤمنش نیازمند است و نیازش را برآورده نکند تا او

۱- شیخ کلینی، اصول کافی، ج ۲، ص ۱۵۵، «کتاب الایمان و الکفر»، «باب قضاء حاجة المؤمنین»، ج ۴

درخواست کند و آنگاه نیازش را برآورده کند در ازای این کار هیچ پاداشی نمی برد^۱، دلیل این حدیث این کلام امیر مؤمنان علیه السلام هست که: سخاوت آن است که بدون خواهش باشد و آنچه به خواهش دهند یا از شرم است و یا از بیم سخن زشت شنیدن^۲.

کسی که توانایی برآورده ساختن نیاز مردم را ندارد باز هم نباید دست روی دست بگذارد بلکه باید به فریضه دیگری جامه ی عمل بپوشاند بنام «کوشش در برآورده ساختن نیاز مردم» یعنی باید بکوشد که نیازهای مردم را برآورده سازد حال چه برآورده شود چه برآورده نشود. حضرت علی علیه السلام بر پاداش این فریضه می فرمایند: خدا را روی زمین بندگان است که در نیازهای مردم می کوشند، اینان در روز قیامت آسوده اند^۳، با تمسک به همین تفسیر حضرت علی علیه السلام بوده است که مؤمنین سعی در برطرف کردن نیاز مردم را وظیفه خود می دانستند چنان که از مرحوم صاحب اصول پرسیده شد، اگر بدانی چند ساعت دیگر به مرگت مانده است در این چند ساعت چه می کنی؟ او گفت: روی سکوی درب خانه ام می نشینم تا نیازهای مردم را برآورده سازم شاید کسی بیاید و از من چیزی بخواهد و نیازی داشته باشد گرچه آن نیاز استخاره باشد^۴.

پس هر مسلمانی موظف است نیازهای خود را و خصوصاً به نیازهای شخصیش نماند بلکه نیازهای دیگران را هم نیاز خود بداند. در صورتی که توانایی دارد نیازهای دیگران را برآورده سازد و اگر توانایی ندارد حداقل در برآورده ساختن نیازهای دیگران کوشش داشته باشد^۵. افشار اسیب پذیر از جمله مهم ترین افشار نیازمند جامعه هستند که کمک به آنها و رسیدگی به نیاز آنها و برطرف کردن آسیب هایشان وظیفه ای ضروری هم

۱- مجلسی، محمدباقر، بحار الانوار، ج ۷۱، ص ۳۱۲، «کتاب العشرة»، باب ۲۱، ج ۲۱، ص ۳۱۲

۲- نهج البلاغه دشتی، حکمت ۵۳

۳- شیخ کلینی، اصول کافی، ج ۲، ص ۱۵۷، «کتاب الایمان و الکفر باب العسی فی حاجة المؤمن»، ج ۲

۴- شیرازی، سیدمحمد، پندهایی از رفتار علمای اسلام، ترجمه سید عبدالرسول مجیدی، ص ۳۱

۵- اسفندیاری، محمد، اقتباس از کتاب بعد اجتماعی اسلام ص ۹۷ تا ۱۰۴

برای حاکمان و هم برای همه آحاد جامعه است. امام علی علیه السلام به عنوان حاکم مورد قبول امت اسلام اعم از شیعه و سنی در جهت دسترسی مردم به نیازهای ضروری زندگی، آن چنان برنامه ریزی کردند که در همان روزگار کوتاه حکومت و با آن همه درگیری ها و توطئه ها و کارشکنی ها دست کم کوفه را به جایی رساند که می فرمود:

«مَا أَصْبَحَ بِالكُوفَةِ أَحَدًا إِلَّا نَاعِمًا إِنَّ أَدْنَاهُمْ مَنْزِلَةٌ لِّيَاكُلُ مِنَ الْبُرِّ وَ لِيَجْلِسَ فِي الظِّلِّ وَ يَشْرَبَ مِنْ مَاءِ الْفُرَاتِ»

کنون در کوفه همگان از زندگی بهره مندند و فرودست ترین آنها، نان و سایه دارد. از آب فرات بهره می گیرد.

سفارش می آید که امام علیه السلام به کارگزاران در توجه به طبقات فرودست جامعه و به اصطلاح امروز «اقلشار آسیب پذیر» بسیار مهم و تکان دهنده است. امام تنگ نمی نشست و نگرانی را که روزگاری توانگران از توان او بهره گرفته اند و به هنگام پستی و ناتوانی او را رها کرده اند بر نمی تابید و به تأمین زندگی او از بیت المال بیتن می داد و حاکمان را به جستجو در زوایای اجتماع، امر می کند تا رزمینگیران و مستمندان را در یابند و آنان را از چنگال فقر و آسیب ها برهانند.

در این پژوهش بدنبال سیره امام علی علیه السلام در مورد این اقشار و چگونگی جلوگیری از آسیب ها و از بین بردن آسیب های این اقشار هستیم به امید اینکه بتوانیم مسیر علوی را در اهتمم به این مهم ترین اقشار نیازمند جامعه یعنی اقشار آسیب پذیر پیدا کرده و سرانجام به سود گام برداریم.

برای به سرانجام رسیدن این پژوهش محدودیت هایی در بدست آوردن اطلاعات تاریخی بود که علت آن عبارت است از:

۱. متأسفانه غالب تاریخ نگاران به تاریخ امراء و ملوک و به عبارت دیگر به تاریخ سیاسی توجه بیشتری نشان داده اند و کمتر وقایع اجتماعی را ثبت

کرده اند به همین دلیل پژوهشهای (تاریخی - جامعه شناسانه) غالباً دچار نقصان اطلاعات تاریخی می شود.

۲. به علت اینکه در دستورات دینی آبروی ضعفاء و نیازمندان (اقتشار آسیب پذیر) باید حفظ بشود غالباً رسیدگی به این اقتشار توسط ائمه علیهم السلام و به تبع آنها متدینین بصورت مخفیانه (مثلاً در دل شب) انجام می شده و می شود لذا نحوه رسیدگی به این اقتشار کمتر در متون تاریخی ذکر شده است.

۳. سفارش های اخلاقی مبنی بر استحباب انفاق ها و رسیدگی به ضعفاء و محرومان بصورت مخفیانه باعث عدم ذکر غالب این فعالیتها توسط ائمه علیهم السلام گردیده است و گاهی این مخفی کاری تا جایی ادامه می یافت که حتی خود شخص نیازمند و محروم هم امام علیه السلام را نمی شناخت بعنوان مثال در کتاب الگوهای فضیلت به نقل از جامع الروات ج ۲ ص ۲۰ آورده است که:

حضرت امام صادق علیه السلام کیسه ای پول به ابوجعفر خشمی می دهد او به دستور امام آن کیسه را به خانواده ای از بنی هاشم می رساند و طبق سفارش ایشان نامی از آن حضرت نمی برد. آن شخص پول را گرفته و به خشمی می گوید: خداوند به صاحب این پول خیر دهد. همه ساله در وقت معین این مقدار پول برایمان می ترسد و تا سال آینده با آن نیازهای زندگیمان را برطرف می کنیم ولی جعفر بن محمد! اینکه قوم و خویش ما است با این حال تاکنون حتی یک درهم از مال فرزندش به ما احسان نکرده است!

۴. درگیر شدن ذهن تاریخ نگاران به سه جنگ بزرگ در طول حدود پنج سال حکومت امام علی علیه السلام مانع از ثبت فعالیت ها و برنامه های آن حضرت برای کمک رسانی به این اقتشار بصورت صریح شده است لذا باید بدنبال اشارات تاریخ نگاران به این گونه فعالیت ها در

لا به لای متون تاریخی گشت. بعنوان مثال از این عبارت حضرت که می فرمایند: «اکنون در کوفه همگان از زندگی بهره مندند و فرو دست ترین آنها نان و سایبان دارد و از آب فرات بهره می گیرد»^۱ پی به برنامه ریزی های دقیق و فعالیت های وسیع آن حضرت برای این اقشار می بریم. در پایان لازم به ذکر است که در مورد سیره حضرت علی علیه السلام کتاب های زیادی به رشته تحریر در آمده است که مهم ترین آنها در دو سال گذشته که در بردارنده سیره قولی آن حضرت است نهج البلاغه و در عصر حاضر، کتاب دانش نامه امیر المؤمنین علیه السلام نوشته آیت الله محمد مهدی ری شهری می باشد. و در مورد آسیب های اجتماعی بصورت خاص، نورنا ناظر به عصر حاضر نیز کتاب هایی وجود دارد. مقالاتی در این موضوع، عناوین متفاوتی مثل حمایت از محرومان و یا مستضعفان یا فقر... در سیره حضرت را مورد دقت نظر قرار داده اند. اما کتاب یا پایان نامه ای با تلفیق این دو موضوع، آن هم به صورت خاص که مربوط به دوران حکومت آن حضرت باشد یعنی سیره حکومتی امام علی علیه السلام در مورد اقشار آسیب پذیر یا مستضعفان، بنابراین ویژگی این تحقیق بکر و کاربردی بودن آن برای جامعه امروز ما است.

